

Marian HOCHÉL (ed.)

Opavský kongres 1820 a politika Svaté aliance mezi časy

(= Opavská historická sympozia, sv. 1)

Opava, Slezská univerzita 2022, 293 s., ISBN 978-80-7510-499-1.

Dvousté výročí Opavského kongresu bylo v českém prostředí připomínáno od roku 2020 zásluhou historiků ze severní Moravy a Slezska. Dálo se tak formou konferencí či výstav a z nich vydávaných publikačních výstupů, které lze označit za autorský i tematicky pestré.¹ Ve stejném duchu je koncipována tato kolektivní monografie, která vyšla jako první svazek edice Opavská historická sympozia. Složení autorského kolektivu přispívá k názorové rozmanitosti v otázce úlohy Opavského kongresu v mezinárodní politice první poloviny 19. století. Publikace sestává z deseti kapitol odrážejících náplň mezinárodní konference *Opavský kongres 1820/2020*, pořádané Ústavem historických věd Filozoficko-přírodovědecké fakulty Slezské univerzity v Opavě v roce 2020. Nejde však o souhrn referátů doplněných poznámkovým aparátem a rozšířených do podoby knižních kapitol, jak by se mohlo zdát na první pohled, nýbrž o svébytné dílo, které si klade za cíl představit Opavský kongres a fungování Svaté aliance² z geograficko-politických a diplomaticko-politických úhlů pohledu s přesahy do archivnictví, historiografie a muzeologie.

Geograficko-politický přístup umožňuje pohlížet na Opavský kongres trojí optikou: celostátní (z historického hlediska rakouskou), lokální (moravskoslezskou) a kontinentální (evropskou). Vzniká tak cenný exkurz do fungování evropské politiky v první polovině 19. století přesahující téma Opavského kongresu. To přijímá funkci konkrétního příkladu, na němž se ukazují zákonitosti fungování Aliance čtyř.

1 Nejnověji se věnovala dvoustému výročí Opavského kongresu publikace: Marian HOCHÉL – Ondřej HANIČÁK – Jiří ŠÍL (ed.) – Romana ROSOVÁ a kol., *1820 – Opavský kongres. Křížovátka evropské diplomacie*, Opava 2020, 261 s. Autorský kolektiv v ní zachytil především reflexi kongresu v umění, kultuře a každodennosti.

2 Systém mezinárodní politiky po Vídeňském kongresu vycházel z dvou dokumentů. Prvním byla smlouva tzv. Aliance čtyř (Quadruple Alliance) z roku 1815, jež předpokládala projednávání důležitých otázek mezinárodní politiky na kongresech čtyř signatářských velmocí: Velké Británie, Rakouska, Ruska a Pruska. Druhý dokument, Svatá aliance, uzavřená téhož roku v Paříži, se stal chartou protirevoluční bezpečnosti. Oba dokumenty se proměnily v nástroje systému tzv. koncertu velmocí, v jehož rámci byly pořádány kongresy také v Cáchách (1818), Opavě (1820), Lublani (1821) a Veroně (1822). Podrobněji viz Dušan UHLÍŘ, *Čas kongresů a tajných společností*, Praha 2017, s. 45–52.

Editorial Martina Pelce (s. 11–14) a prolog Mariana Hochela (s. 15–32), kteří působí na Filozoficko-přírodovědecké fakultě Slezské univerzity v Opavě, skvěle plní své hlavní funkce: zasvěčují čtenáře do problematiky, charakterizují dílo v základních rysech a představují výsledky nejnovějších výzkumů na téma politického uspořádání ponapoleonské Evropy³ včetně mezinárodních souvislostí Opavského kongresu, konaného od 20. října do 20. prosince 1820.

První kapitola (s. 33–54), kterou tvoří text rakouské archivářky a historičky Karin Schneiderové s názvem *The Congress of Troppau. A Turning Point in the European Alliance System of 1815/1818?*, se zamýšlí nad často používanou historiografickou tezí, že Opavský kongres – událost, v jejímž průběhu zástupci Rakouska, Ruska, Pruska, Velké Británie a Francie projednávali společný postup proti revoluci v Království obojí Sicílie z roku 1820 – musí být v hierarchii velmocenských kongresů ponapoleonské Evropy řazen na druhé místo hned za Vídeňský kongres a dokonce musí být pokládán za jakýsi zlomový okamžik v dějinách mezinárodních vztahů. K. Scheinderová – podle mého názoru zcela správně – nabádá k objektivnímu hodnocení a doporučuje vnímat Opavský kongres coby integrální a důležitou součást velmocenských jednání, avšak bez nádechu přelomové události. Výklad je založen na širokém portfoliu diplomatických pramenů z Rakouského státního archivu (Österreichisches Staatsarchiv) ve Vídni, především z oddělení Domáci, dvorský a státní archiv (Haus-, Hof- und Staatsarchiv).

Druhá kapitola, *Prusko-ruské dynastické vztahy a kongresový systém po roce 1814* (s. 55–70), vychází z badatelského zaměření jejího autora Františka Stellnera, odborníka na pruské, resp. německé, a ruské dějiny 18. – 20. století. Na poměrně malém prostoru F. Stellner dokázal popsat a vysvětlit sňatkovou politiku ruské panovnické dynastie Holstein-Gottorp-Romanov, uplatňovanou v letech 1814–1820 ve vztahu k německým státům, zejména k Prusku, a prosazovanou také v kuloárech Opavského kongresu. Tato sňatková politika tvořila součást zahraniční politiky cara Alexandra I., usilujícího o vytvoření Evropy spojené na principech legitimity, spolupráce panovníků a křesťanství. Primárním objektem Stellnerových analýz jsou prameny osobní povahy, zejména deníky a korespondence předních

3 V prologu jsou citovány kupříkladu tyto práce západoevropské historiografie k danému tématu, vydané přibližně v posledních deseti letech: Yves BRULEY – Thierry LENTZ (eds.), *Diplomatie au temps de Napoléon*, Paris 2014, 384 s.; Agnes HUSSLEIN-ARCO – Sabine GRABNER – Werner TELESKO (eds.), *Europe in Vienna. The Congress of Vienna 1814/1815*, Vienna 2015, 448 s.; Wolfram SIEMANN, *Metternich. Strategist and Visionary*, Cambridge – London 2019; Thierry LENTZ, *Bonaparte n'est plus! Le monde apprend la mort de Napoléon (juillet – septembre 1821)*, Paris 2019.

osobností ruského a pruského dvora. Autor si klade otázku, zda rodinné aliance panovníků v první polovině 19. století měly více politický či apolitický charakter, a v konečném hodnocení preferuje první variantu. Nutno ale dodat, že F. Stellner zkoumal především rusko-pruský dynastický sňatek z roku 1817, jenž ovlivnil směřování ruské zahraniční politiky až do roku 1881. Rusko-pruské příbuzenské vazby se podle autorova názoru staly tmelem politického spojení mezi ruskými cary a pruskými králi, přičemž Rusko v tomto partnerství dominovalo až do krymské války (s. 68).

Vojensko-historický rozměr evropské politiky první poloviny 19. století ukazuje třetí kapitola *Od Opavy k Neapoli – plán rakouské vojenské intervence proti karbonářské revoluci 1820–1821* (s. 71–96), kterou napsal Dušan Uhlíř, emeritní profesor Slezské univerzity v Opavě. Čtenáři jsou zde odhaleny mnohé méně známé skutečnosti týkající se organizace rakouských jednotek vyslaných v roce 1821 nejen do Neapole, ale také do Sardinsko-piemontského království za účelem potlačení karbonářských revolucí. D. Uhlíř analyzuje písemné a obrazové prameny (konkrétně mapy a plány italských bojišť) z Rakouského státního archivu ve Vídni, především z oddělení Válečný archiv (Kriegsarchiv). Jejich zkrácené a editované znění tvoří přílohy této kapitoly, na niž navazuje další, čtvrtá kapitola *Opavský protokol a problém (ne)intervence v době předbřeznové* (s. 97–110) z pera Miroslava Šedivého, jenž ve výzkumu evropské politiky a diplomacie první poloviny 19. století dosáhl výrazných úspěchů. Zatímco Uhlířovo pojednání charakterizuje průběh ozbrojeného zásahu do vnitřních záležitostí jiného státu na konkrétním příkladu a v rovině vojensko-strategického uvažování, M. Šedivý se zamýšlí nad problematikou intervence či neintervence podle zásad Svaté aliance obecně, ačkoliv neopomíná vazbu tohoto ožehavého problému evropské politiky v letech 1815–1848 na Opavský kongres. Třetí a čtvrtá kapitola se tak vzájemně doplňují.

Od převážně diplomaticko-politické roviny této publikace se odchyluje pátá kapitola, popisující každodennost kongresových jednání očima rakouského císaře Františka I. Text Ireny Korbelářové a Rudolfa Žáčka odráží tematiku každodennosti již ve svém názvu: *Věčeřel jsem se svou ženou. Pobyt císaře Františka I. v kongresové Opavě ve světle jeho osobního cestovního diáře z roku 1820* (s. 111–130). Autoři soudí, že panovníkův „opavský“ diář, přestože nijak nevybočuje z jeho ostatních cestovních deníků, je zajímavým příkladem tzv. ego-dokumentů, jež podávají svědectví o Františkově osobnosti (s. 112). Citace v poznámkovém aparátu jsou cenným zdrojem informací, odkazujícím nejen na císařovy cestovní deníky v Rakouském

státním archivu či jejich edice, ale také na relevantní kvalifikační práce.⁴ Diář, obsahující většinou strohé záznamy, navozuje podle I. Korbelářové a R. Žáčka dojem, že pobyt Františka I. a jeho manželky Karolíny Augusty Bavorské na podzim a v zimě 1820 v Opavě měl navzdory nevlídnému počasí charakter spíše oddychové dovolené, trávené ve společnosti dávných přátel a příbuzných ze vzdálených koutů Evropy (s. 129). V centru analýz císařových písemných záznamů stojí i detaily jako stravování, čímž se otevírá pohled do každodenního života rakouských Habsburků v 19. století.

Odvětví archivnictví s přesahem ke konkrétnímu námětu biografického výzkumu reprezentuje šestá kapitola *Kancléř Metternich vlastním životopiscem* (s. 131–152), jejímž prostřednictvím Jan Kahuda, pracovník Národního archivu v Praze, předložil stručný rozbor písemných pramenů z fondu Rodinný archiv Metternichů, uloženého v Národním archivu, a zároveň nastínil možnosti využití tohoto materiálu k dalšímu bádání o životě a politické kariéře Klemense Wenzela von Metternich. Zřejmě nejpodnětnější část popisuje osudy Rodinného archivu Metternichů, který byl původně uložen na zámku v Plasích severně od Plzně a uspořádán v 70. letech 19. století zásluhou vídeňského právníka Alfonse von Klinkowström (1818–1891), jemuž se podařilo vytvořit dodnes platnou strukturu tohoto fondu. Hlubší význam Rodinného archivu Metternichů pro výzkum diplomatického pozadí Opavského kongresu je v závěru kapitoly relativizován, ba dokonce negován (s. 150), což lze pokládat za důležité, empiricky prokázané zjištění.

Sedmá kapitola, *O kongresu opavském, aneb když rozum, spravedlnost a humanita nevládnou. Žalobcem baron Bignon, tribun evropského konstitucionalismu* (s. 153–186), je dalším příspěvkem Mariana Hochela do mozaiky jeho četných pojednání z francouzských dějin přelomu 18. a 19. století. Tentokrát se M. Hochel odklonil od hlavního předmětu svého vědeckého zájmu, kulturních dějin empirové Francie, aby představil originální myšlenky barona Louis-Pierre-Édouarda Bignona (1771–1841), diplomata, politika a poslance francouzského parlamentu, jehož kariéru v diplomacii zastínil Charles-Maurice de Talleyrand-Périgord. Na druhou stranu byl to právě Talleyrand, po jistou dobu Bignonův šéf na francouzském ministerstvu zahraničních věcí, kdo rozpoznal v mladém diplomatovi kvality a nechal jej vyniknout. Když v Opavě ještě zasedal mezinárodní kongres, dokončoval

4 Např.: Eleonore HARTMANN, *Die Hofreisen Kaiser Franz I.*, Dissertation, Universität Wien, Wien 1968, 303 s.

Bignon, zarytý odpůrce Svaté aliance, v Paříži svůj spis o téže události⁵, v němž hlasem politického liberála kritizoval politiku třech absolutistických monarchií: Rakouska, Ruska a Pruska. Jejich panovníci, politici a diplomaté, kteří přemohli Napoleona, byli podle Bignonova mínění odhodláni zasahovat proti všem náznakům revoluce, které by narušovaly pořádek a status quo nastolený v červnu 1815 Závěrečnými akty Vídeňského kongresu (s. 153).

Bignon byl osobou, jíž francouzská historiografie doposud věnovala jen střídou a česká téměř nulovou pozornost, ačkoliv jeho myšlenky rezonovaly Evropou a často v nich zaznívalo slovo „Troppau“ (Opava) s negativními konotacemi, protože šlo o názory stojící de facto až do roku 1848 v opozici vůči tehdy dominantnímu proudu evropské politiky. Zásluhou M. Hochela tyto názory ožívají a získávají si zpět pozornost odborné veřejnosti.

Pohled současné italské historiografie na mezinárodní politiku první poloviny 19. století přináší osmá kapitola *The Austrian Intervention in Naples in 1821. An Interpretation of the „External“ Constraint* (s. 187–202). Carmine Pinto, historik působící na univerzitě v Salernu, v ní představil několik interpretací a zajímavých úvah o rakouské vojenské intervenci proti karbonářské revoluci v Neapoli roku 1821.⁶ Díky této kapitole překračuje publikace rok 1820 a dostává se k událostem bezprostředně navazujícím na opavská jednání. Za velmi zajímavé a podnětné považují srovnání (být v náznacích) s rakouským válečným tažením v severní Itálii roku 1859.

Na přehledovém pojetí je založena devátá kapitola *Opavský kongres v českých historických syntézách* (s. 203–210), jejíž autor Zdeněk Jirásek z Filozoficko-přírodovědecké fakulty Slezské univerzity v Opavě srozumitelnou formou ukázal, jakým způsobem se měnily narativy Opavského kongresu v syntetických dílech moderní české historiografie od konce 19. století do počátku 21. století. Výběr syntetických pojednání, jež se stala předmětem analýzy, je promyšlený a má svou koncepci poja-

5 Spis vyšel tiskem roku 1821 v Paříži pod názvem: *Du Congrès de Troppau ou Examen des prétentions des monarchies absolues à l'égard de la monarchie constitutionnelle de Naples* (volně přeloženo *O kongresu opavském aneb přezkum nároků absolutistických monarchií vůči konstituční monarchii v Neapoli*).

6 Dne 19. listopadu 1820 ratifikovali panovníci Rakouska, Ruska a Pruska v Opavě protokol potvrzující Metternichův koncept potlačování revolucí vnějším zásahem za účelem zachování statu quo z roku 1815. Dohoda vyvolala protest Velké Británie, a tudíž k přesné shodě ohledně intervence v Království obojí Sicílie nedošlo. Detaily měly být vyjasněny v Lublani, což se také v lednu 1821 stalo. Podrobněji viz D. UHLÍŘ, *Čas kongresů a tajných společností*, s. 213–226.

tou tak, aby se text zbytečně nesoustředil na všechny (třeba jen drobné) zmínky o kongresu.

Desátá kapitola, *Historical Sources for Congress of Troppau in 1820 in Collections of Regional Memory Institutions* (s. 211–248), je společným dílem trojice autorů profesně spjatých se Slezským zemským muzeem a Zemským archivem v Opavě. Ondřej Haničák, Jiří Šíl a Michal Valeček v ní charakterizují písemné a ikonografické prameny vztahující se k Opavskému kongresu, které jsou uloženy ve fondech regionálních archivů a muzeí v Opavě a v Brně a které umožňují popsat vizuální kulturu, každodennost a organizační pozadí kongresových jednání. Význam těchto dokumentů autoři potvrdili jejich důkladnou analýzou, při níž bylo zkoumáno několik faktorů: původ, věrohodnost, autorství, datace a způsob dochování. Podařilo se jim tak přinést nové poznatky a identifikovat některé artefakty ze sbírek Slezského zemského muzea (např. portréty rakouského císaře Františka I. a jeho manželky Karolíny Augusty Bavorské z roku 1823). Nově byly představeny návrhy opavského stavitele Georga Fritsche (1786–1835), jehož díla, jako například slavobrány či dekorace interiéru opavského divadla, dodala opavskému městskému prostoru reprezentativní ráz. Skutečnost, že kapitola je napsána v angličtině, může být cestou, jak představit regionální (v tomto případě slezské) muzejní a archivní dědictví zahraničním odborníkům.

Pojmenování závěrečné části, kterou představuje epilóg nazvaný *Vě znamení trojlístku: opavská tajemství odhalena* (s. 249–258), bylo inspirováno metaforickou ikonografií jetelového trojlístku s portréty panovníků Svaté aliance (rakouského císaře Františka I., ruského cara Alexandra I. a pruského krále Fridricha Viléma III.), s níž se ztotožňovali jak pořadatelé, tak účastníci Opavského kongresu. Přestože zde podle mého soudu dochází ke zbytečnému opakování některých informací z úvodu publikace nebo konců jednotlivých kapitol, Marianu Hocheleovi coby editorovi se podařilo ve spolupráci s ostatními autory (vyjádřeno et alii) sumarizovat poznatky a vyvodit resultát, že teprve dvousté výročí Opavského kongresu podnítilo v české historiografii výzkum, jenž zmapoval téměř všechny dochované prameny s jakoukoliv vazbou k této události a přinesl důležité výsledky v měřítku nejen regionálním (s. 254–255).

S výše uvedeným závěrem souhlasím a dovolím si jej doplnit o vlastní dojem či poznatek, že téměř třisetstránková publikace obohatila poznání obecných dějin první poloviny 19. století, které v rámci české historiografie stále patří k méně frekventovaným námětům výzkumu snad proto, že české země tehdy stály poněkud stranou „velkých“ evropských událostí. Jde o poslední střípek v mozaice několikale-

tého připomínání výročí Opavského kongresu, které, ač poznamenáno pandemií koronaviru, naplnilo všechna očekávání a vyčerpalo danou tematiku. Domnívám se, že komplexní obraz události, kdy se Opava během poslední čtvrtiny roku 1820 proměnila ve středobod mezinárodní politiky, je hotov a další práce na toto téma by znamenaly nošení dříví do lesa. Slezské univerzitě musím pográtulovat ke kvalitnímu dílu, které splňuje všechna odborná kritéria a je zdařilým počinem rovněž po grafické stránce.

Vojtěch Szajko

Creative Commons

Toto dílo podléhá licenci Creative Commons – Uved'te původ – Neužívejte komerčně – Nepracovávejte 4.0 Mezinárodní. Licenční podmínky jsou dostupné zde: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode.cs>.

